

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 5,Sayı: 2, 2021,ss. 303-326/Volume: 5,Issue: 2, 2021,pp. 303-326

Journal homepage: <https://apjir.com/>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

KATILIM BANKACILIĞI VE İSLAMİ FİNANS SEKTÖRÜNDEKİ TEMEL TEKNİK SORUNLARIN ÇÖZÜMÜ

Ahmet EFE

Dr., İç Denetçi, Ankara Kalkınma Ajansı, Ankara
PhD., Internal Auditor, Ankara Development Agency, Ankara/Turkey

afe@ankaraka.org.tr

orcid.org/0000-0002-2691-7517

Öz

İslami bankacılık uzun süredir uygulanmakta olmasında rağmen ancak son on yıllarda gereken ilgiyi ve yüksek popülarlığı almaya başlamıştır. Özellikle İslami finansmanda çok önemli bir yeri olan risk sermayesi, üretimde katılımcı ve sürdürülebilir bir ortamı oluşturması nedeniyle reel ekonomiye güç vermekle birlikte, risksiz bir şekilde faizli krediyle paradan para kazanmayı kaldırmaktadır. Bu yönüyle faiz düzenindeki risksiz getiriye temsil eden ve sosyo-ekonomik sorunlara yol açan "sen çalış ben yiyeyim" yaklaşımı reddedilmiş olmaktadır. Dünyanın her yerinden İslami esaslara göre faaliyet gösteren bu bankalar sadece İslam ülkelerinde değil, gelişmiş batılı ülkelerde de oldukça büyük bir ilgi görmektedirler. Ancak örnek niteliğindeki ilerlemelere ve başarılarına rağmen, çeşitli temel kavramlar ve uygulamalarla ilgili birtakım tartışmalar halen devam etmektedir. Bu çalışmamızda İslami bakış açısıyla katılım bankacılığı, faizsiz bankacılık ve kullandıkları yöntemler ile ilgili inceleme bilişim sistemleri bağlamıyla birlikte yapılmaktadır. İslami katılım bankacılığının reel ekonomiyi güçlendirme, gelir dağılımını iyileştirme ve ekonomik şoklara karşı direnci güçlendirme noktasında iyileştirici fonksiyonları olduğu da ortaya konulmaktadır. İddiamız, İslam ekonomisinin temel aktörü olan katılım bankacılığının İslami öğretiyeye uygun bir şekilde kurgulanması ve akıllı finansal yönetim bilişim sistemleri (YBS) uygulamalarıyla entegre bir şekilde şeffaf olarak işletilmesi durumunda ekonomideki bilinirliği ve yapıcı etkisinin çok daha ileri düzeyde gerçekleşeceği'dir. Katılım bankacılığının, tahkiki gerçek iman, İslami kurallar ve Dünyadaki başarılı uygulama örneklerinin tecrübeleri doğrultusunda yapılabilecek yeni teknik ve hukuki düzenlemelerle hak ettiği yerini alması mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, İslami Finansman, Risk Sermayesi, Finansal YBS teknolojisi

SOLUTION OF MAIN TECHNICAL PROBLEMS OF PARTICIPATIVE BANKING AND ISLAMIC FINANCE SECTOR

Abstract

Although Islamic banking has been practiced for a long time, it has only received the necessary attention and high popularity in the last decades. Venture capital, which has an important place in Islamic finance, strengthens the real economy because it creates a participatory and sustainable environment in production and removes making money from money with interest-free loans. In this respect, the "you work, I eat" approach, which represents the risk-free return in the interest rate system causing severe socio-economic problems, is rejected. These banks, which operate according to Islamic principles from all over the world, attract a great deal of attention in Islamic countries and developed western countries. However, despite promising advances and achievements, some debates continue regarding various key concepts and practices. In this study, from an Islamic

point of view, participation banking, interest-free banking, and the methods they use are examined together with the context of fintech information systems. It is also revealed that Islamic participation banking has remedial functions in strengthening the real economy, improving income distribution, and resisting economic shocks. We claim that if participation banking of Islamic finance, which is the main actor of the Islamic economy, should be designed per Islamic teaching and operated in a transparent manner integrated with intelligent financial management information systems (MIS), its reputation with constructive effects on the economy will be much more advanced. It will be possible for participation banking to take its rightful place with new technical and legal regulations that can be made in line with the genuine, authentic faith, Islamic rules, and the experiences of successful practice examples in the world.

Key Words: participation banking, Islamic finance, venture capital, Fintech MIS

Atf / Cite as: Efe, Ahmet. "Katılım Bankacılığı ve İslami Finans Sektöründeki Temel Teknik Sorunların Çözümü". *Apjir* 5/2 (Ağustos 2021), 303-326.

Giriş

İslami finansman ve katılım bankacılığı gibi konularda İslam ekonomisinin temellerinin ve uygun gördüğü araçların niteliği Kuran ve Hadis ışığında doğru bir şekilde irdelenmezse o zaman kapitalizmin devamı ve ona eklenme şeklindeki İslami bir yorumla faiz düzeninin farklı teknik ve hukuki araçlarla uyarlanması şeklinde istenmeyen durumlar meydana gelebilir. Yani Şer'i gerekliliklere dair şekilsel uygunluk sağlanırken özü ve neticesi klasik bankacılığa benzer şekilde baki kalabilmektedir. Türkiye'de 1990 lı yıllardan sonra yükselişe geçen katılım bankacılığının son birkaç yıl içerisinde bankacılık sektörü verilerinin gerisinde kalması nedeniyle bu alanda amaç ve nedenlerin gözden geçirilerek eksikliklerin giderilmesi ve akıllı YBS uygulamalarıyla daha etkin ve ilgili paydaşlar nezdinde şeffaf olarak süreçlerin yönetilmesi gerektiği düşünülmektedir. Şimdiye kadar İslami bankalar, diğer bankalardaki mevduatlardan farklı olan aşağıdaki mevduat türlerine sahiptir:

- Yatırım Hesapları
- Tasarruf Hesapları

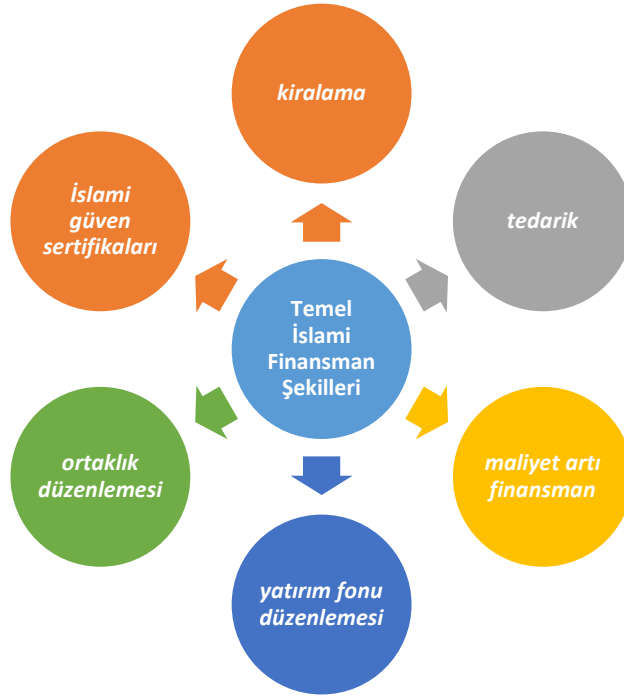
Tasarruf Hesaplarında herhangi bir ödül teklif etme zorunluluğu yoktur. Çünkü birikim tutarı garanti altındadır ve bu hesapların sahipleri bankanın uğrayacağı zararlardan sorumlu değildir. Bu nedenle bu hesap, yalnızca biriktirecek parası olan ancak risk almak istemeyen ve aynı zamanda birikimlerinden kar elde etmeye istekli olmayan müşterileri çekebilir. Yatırım hesabı, mevcut faiz oranından daha yüksek bir getiri oranı elde etme cazibesine sahip olsa da bu hesap yalnızca biriktirecek parası olan, para kazanmak isteyen ve risk almaya istekli kişileri çekecektir. Bu iki tür insanlar için İslami bankalar iki kurumla rekabet etmek zorundadırlar:

- Borsa.
- Faiz esaslı bankalar.

Üçüncü bir insan kategorisi vardır ki bunlar, parası olan ve herhangi bir risk almadan birikimlerinden kar elde etmek isteyenlerden oluşmaktadır. Bu, İslami bankalarda

bulunmayan bir kişi kategorisidir. Dolayısıyla İslami bankaların da bu kişileri cezbediyor olmasının dini açıdan sorun teşkil edebileceğini dikkate almak gerekir. İslam, sözleşme tarafları arasındaki ideal ilişkinin kar ve zararların paylaşma esasına göre belirlediğinden, kâr ve zarar paylaşımı İslami finansın temelini oluşturur.

Şeriat, hiçbir şekilde kâr elde etmeyi yasaklamaz, ancak kârın hangi temele dayandırıldığını incelemektedir. Çünkü örneğin, faiz ödemesi müşteriyi zor bir zamanda sömürmemeli ve finansörün serveti de kendi başına hiçbir çaba ve risk almadan artmamalıdır. Yani “sen çalış ben yiyeyim” zihniyetinin olup olmadığına dikkat edilmesi gerekmektedir. İslam bunun yerine finansörün, parasını veya başka bir bedelini doğrudan veya bir ortak girişim düzenlemesi yoluyla dolaylı olarak aşağıda tartışılan bir veya daha fazla İslami finans yapısını kullanarak gerçek varlıklara yatırarak meşru kâr elde etmesini sağlamalıdır. Ancak işlerin ters gitmesi durumunda geleneksel bankalardan farklı bir şekilde zararın paylaşılmasını da gerekli kılmaktadır. Burada, geleneksel finansın aksine, paranın kendisi kâr sağlamamakta, bunun yerine varlığın sahibi olarak risk ve sorumlulukların üstlenilmesi veya girişimin bir ortağı olarak, finansör tarafından elde edilen karı sağlamaktadır. Bu, İslami finansın borç yerine öz sermaye tercihini ve maddi varlıklarla uğraşma arayışını vurgulamaktadır. Ticari bağlamda tek başına veya kombinasyon halinde uygulanan temel İslami finans yapıları şekil 1 de gösterilmektedir.

Şekil 1. Temel İslami Finansman Şekilleri

İcare (kiralama): Bir varlığın veya bir kişinin hizmetlerinin kullanımının (intifa hakkı) kiraya veren tarafından kira bedeli için kiracıya kiralandığı bir kira finansmanı şekli ifade etmektedir.

Istinsah (tedarik): Bir varlığın üretimi veya geliştirilmesi için bir sözleşmedir. Bu yapı altında, taraflardan biri, üzerinde anlaşmaya varılan şartnamelere uygun olarak bir varlığı inşa ve üretmesi etmesi için bir karşı tarafı görevlendirir ve tamamlandığında varlığı satın almayı veya kiralamayı kabul etmektedir.

Murabaha (maliyet artı finansman): Bir tarafın, karşı tarafın talebi üzerine üçüncü bir taraftan bir varlık satın aldığı ve ardından varlığı karşı tarafa yeniden sattığı bir varlık satın alma işlemini ifade etmektedir. Karşı taraf tarafından ödenecek satış fiyatı, birinci taraf tarafından ödenen orijinal edinim fiyatı artı üzerinde anlaşılan bir getiri (yani, maliyetin üzerinde artı olarak) peşin ve vadeli esasa göre ödenebilir.

Mudarebe (yatırım fonu düzenlemesi): Emek ve sermaye ortaklığı şeklinde anlaşılmaktadır.

Muşareke (ortaklık düzenlemesi): İşlem taraflarının kolektif bir işletmeye nakit veya mülk veya her ikisini birden sağladığı bir ortaklık düzenlemesidir. Taraflar, kararlaştırılan yüzdelerle göre karları paylaşır, ancak aynı zamanda sermaye yatırımlarıyla orantılı olarak zararları paylaşır.

Sukuk (İslami tahviller): Genellikle 'İslami tahviller' olarak anılan sukuk, getirinin o temel varlığın performansına dayandığı bir dayanak varlıktaki bölünmemiş bir intifa hakkı hissesini temsil eden İslami güven sertifikalarına benzemektedir. Bir sukuk ihraççısı, sukuk varlıkları tarafından üretilen hasılatın mutabık kalınan bir kısmını sukuk sahiplerine ödeme yapmak durumundadır. Bazı araştırmacılara göre; ekonomide meydana gelen değişim sonucunda, Türk bankacılık sektöründe aynı zamanda geleneksel bankacılık anlayışının yanında "İslami Pencere" olarak tanımlanan İslami bankaların açılmasına izin verilmiş ve faizsiz finansal araçları talep eden kesimlere yönelik alternatif yatırım araçları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu araçlardan hem dünyada hem de ülkemizde en yaygın olarak kullanılan faizsiz bono denilen "sukuk"tur (Büyükkakın & Önyılmaz, 2012).

Bu çalışmamızda İslami finans sisteminin etkin olarak işlemesi için ne tür sorunlardan kurtulması ve nasıl yöntemler kullanarak daha yaygın ve etkili olabileceği araştırılmaktadır. Bu amaçla öncelikle bu çalışmanın hareket noktası olan araştırma problemi ve metod ortaya konulmakta; İslam ekonomisinde temel aktör: katılım bankaları kavramsal ve fonksiyonel olarak incelenmekte; katılım bankaları tarafından sunulan hizmetler ile katılım bankalarında kullanılan yeni araçlar değerlendirildikten sonra sonuçlandırılmaktadır.

1. Araştırma Problemi ve Metodoloji

Bankacılık ve finansman alanına girmeden önce İslam ekonomisinin bilimselliği ve olgunlaşması ile ilgili bazı sorun alanlarına değinmek gerekir. İslam ekonomisi kapsamındaki çalışmalar aslında modern ekonomi kapsamındaki teori ve uygulamalara İslami bir yorum ile yaklaşarak İslam'ın da bir ekonomi sisteminin olduğu ve Müslümanların sisteme entegre edilebilecek şekilde bir takım teknik ve hukuki düzenlemelerle dahil edilmesinin olanaklı olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamdaki

çalışmaların çoğunda Müslüman ülkelerin geri kalmışlıkları ve merkez kapitalist ülkeler karşısında maddi olarak aşağıda olduğu ile ilgili değerlendirmeler de yapılmaktadır.

İslami bankacılığın finans dünyasını kasıp kavuran bir olgu olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Evrensel finansal çöküş döneminde devam eden büyümesi, ona daha da fazla ilgi çekmiştir. Dünyanın tüm büyük gayrimüslim ülkeleri, İslami finansın merkezi olmak için birbirleriyle rekabet etmektedir. Ancak, hiçbir şeyde her zaman her şey yolunda ve tam sağlam değildir. Uygulamalarda bazı aksamalar mümkündür. Eşi görülmemiş popülerlik ve büyümeye tartışmalar ve zorluklar eşlik ediyor. İslami finans kuşkusuz eleştirisiz değildir ve olmamalıdır. Herhangi bir finansal araç, yöntem veya sistem, yararları ile birlikte çalışma konusunda açık bir tartışmaya sahip olmak için eleştiriye ve problemlere açık olmalıdır. Bu, kapalı bir sisteme karşı büyüme ve iyileştirmeye izin verir. İslami finansın da şu ana kadar İslami finansmanı esas olarak Müslüman ülkelerle sınırlayan kendi sınırlamaları ve problemleri vardır (Malik ve diğerleri, 2011).

İslam dünyasındaki Halifelik kurumunun 1924 yılında Türkiye'de kaldırılmasından bu yana, şu anda İslami Finans Endüstrisini yöneten nihai bir otorite veya tek bir kuruluş, herhangi bir kurallar ve şeriat yorumları ile ilgili yönergeler dizisi bulunmamaktadır. Tüm İslami Bankalar, bankanın uygulamalarının Şeriat Yasasına uygunluğunu denetleyen ve doğrulayan kendi şeriat kurullarına sahiptir. Bu Şeriat Kurulları, normal olarak, şeriat ve finans bilgisi ile iyi donanımlı bir dizi şeriat aliminden oluşur. Bununla birlikte hem finans hem de din konusunda bilgili sınırlı sayıdaki akademisyen nedeniyle, Şeriat kurulları, fetva birimleri, dini cemaatler, müftülükler ve din işleri kurulları aşırı yüklenme eğilimindedir ve onay süreci genellikle zor ve öngörülemez hale gelmiştir. Türkiye'de ilahiyat fakülteleri İslam hukuku bölümünde en çok yayın İslam ekonomisi ve bankacılık konusunda sempozyumlar yapılmaktadır. Genel olarak bu çalışmalara bakıldığında özellikle ilahiyat çevresinde fıkhi açıdan katılım bankacılığına yönelik ciddi eleştiriler olduğu görülmektedir. Katılım bankalarının Şer'i olarak denetlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. İlahiyat ve Diyanetin bu konuda yeterli zaman ve bilgi birikimi bulunmaktadır. Ancak gerek bu kurumlar gerekse yabancı sermaye girişine ihtiyaç duyan siyaset bu konuya çeşitli bahanelerle yanaşmamaktadır. Katılım bankacılığının denetlenmesi ve standardizasyonu için özellikle Malezya ve Endonezya merkezli pek çok standart belirlenmiş ve denetme kurulu (el-Murakabe eş-Şer'iyye) oluşturulmuştur.

Türkiye'deki Katılım bankalarının niçin tercih edildiğine ilişkin literatüre bakıldığında, katılım bankası tercihlerini etkileyen en önemli faktör "hizmet/ürün kalitesi" olduğu ve bu faktörün ardından, sırasıyla "İmaj ve Güven", "Personel Kalitesi" ve "Dini/Çevresel motivasyonlar" faktörleri geldiği tespit edilmiştir. Halbuki İngiltere gibi Müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerde yapılan araştırmalarda dini saikler her zaman ilk sırayı almaktadır. (İsmail Özsoy, 2013, s. 190). Dolayısıyla katılım bankacılığını tercih etmede dini ve inanç saiklerinin birinci değil en son faktör olduğu da bu alandaki doğru olarak bilinen nedenlerin de ciddi olarak analiz edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

İslami finans, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri dahil tüm dünyada aktif olsa da İslam dünyası dışındaki varlığı küçük ve parçalanmış durumda görülmektedir. Batı'da İslami finans tartışılırken sıkça gündeme gelen bazı sorular şunlardır:

- İslami finans bu kadar harika bir sistemse, neden mevcut finansal sistemde herhangi bir değişiklik yapamadı?
- Müslüman ülkeler de dahil olmak üzere dünyadaki tüm ülkeler neden hala geleneksel finansal sistemde?

Bu ve benzeri soruların cevapları İslami finans tartışmasının merkezinde yer almaktadır. Bununla birlikte, İslami finansın ne olduğu ve hangi değerleri elde etmeye çalıştığı konusunda dünya çapında bazı yanlış kanılar da var. Bazı eleştiri ve eksikliklere ek olarak bunları değerlendirmek bu çalışmamız bağlamında önem arz etmektedir.

Son yıllarda İslami finansın önemli ölçüde büyümesine rağmen, öncelikle değişen küresel ekonomik ve politik manzara, çözülmemiş jeopolitik çatışmalar ve buna neden olan devam eden düşük petrol fiyatı ortamı nedeniyle İslami finans için bir başka zor dönem devam etmektedir. Petrol ihraç eden ülkelerdeki harcama politikalarında büyük değişiklikler ve bu ülkelerde ekonomik büyümede önemli bir azalma. Katkıda bulunan diğer faktörler şunlardır:

- Sukuk fonlama açıklarını kapatmak ve harcamaları sürdürmek için alternatif bir kaynak olarak beklendiği kadar önemli ölçüde kullanılmamıştır. Bu kuruluşlar bunun yerine düşük hâkim faiz oranları göz önüne alındığında geleneksel finansman kaynaklarını tercih etmektedir ve ihraç süreci algısı bir sukuk geleneksel borç ihraçlarında daha uzun ve daha karmaşıktır.
- İslami finans endüstrisindeki sukuk düzenlemeyle bağlantılı gecikme ve karmaşıklık algısını artıran standardizasyon eksikliği vardır.
- Şeriatın ne olduğu, bu hususlardaki tatbikatı ve modern alanlara uygulanması konusundaki belirsizlik ve tereddütlerin varlığının devam etmesi.

Öte yandan, birçok bilim insanı İslami bankacılığın geleneksel bankacılık planlarını, özellikle de bankanın operasyonel yönlerini taklit ettiğini savunmaktadır. Bu, İslami finansmanın çoğunun borç benzeri bir karaktere sahip olduğu, faize benzediği, sen çalış ben yiyeyim düzenini devam ettirdiği ve gerçek Şeriat prensiplerine dayanmadığı noktasında ciddi eleştiriler şeklindedir (Aggarwal ve Yousef, 1999; El-Gamal, 2006; Hamoudi, 2007). Yine de alternatif bir finans olarak araştırmacılar İslami finans kurumlarının makro-finansal şokları absorbe etme ve ekonomik büyümeyi teşvik etme konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğunu iddia etmektedirler (Dridi ve Hasan, 2010; Mills ve Presley, 1999). Ayrıca, geleneksel faiz oranı, yani Londra Bankalararası Faiz Oranı (LIBOR) veya yerel bir eşdeğeri, İslami bankaların kâr marjı veya kâr marjı için her zaman bir ölçüt alınabilmektedir. Ergec ve Arslan (2013) faiz şokunun Türkiye'deki konvansiyonel ve İslami bankaların mevduat ve kredileri üzerindeki etkisini araştırırken, Sarac ve Zeren

(2015) geleneksel bankaların vadeli mevduat faizleri ile katılım bankaları arasındaki uzun vadeli ilişkiyi araştırmıştır. Her ikisi de gecelik faiz oranındaki hareketlerin Türkiye'deki İslami ve konvansiyonel bankalar üzerinde asimetrik etkilere sahip olduğu ve konvansiyonel bankalar ile önemli ölçüde eş-bütünleştiği yönünde benzer bir sonuca işaret etmektedir.

Cahiliye ribası ile çağdaş banka faizi arasındaki benzerlik, ekonomi görüşlerini tamamen İslam'ın ilkeleri üzerine kurmak isteyen Müslümanlar açısından hala bir kargaşa kaynağıdır. İster modernist ister gelenekçi olsun birçok Müslüman düşünür, bu problemi ya banka faizini basit bir şekilde reddederek ya da ekonomik sistemin bütünü üzerinde kapsamlı bir yaklaşım sergileyerek çözmeye çalışmaktadır (Ahmad, 2003, s. 465). Aslında, genel olarak İslami finansta ürün geliştirmenin mevcut metodolojisi, ürünün biçimsel ve yapısal koşullarının ötesine bakmadığı için sıklıkla eleştirilmektedir. Aslında, İslam hukuku literatürünün dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesi, sözleşmelerde formun özü korumayı amaçladığı gerçeğinin ortaya çıkarılmasına yol açabilir. (Abozaid, 2004: 367).

Finansal teknoloji, günümüzde finans sektöründe araştırma yapmak için kullanılan en yaygın terimlerden birisidir. Finansal Teknoloji (FinTech), modern yenilikçi teknolojinin finans alanında kullanılmasıdır. Temel olarak finansal hizmetler sağlamak için yenilikçi ve yıkıcı teknolojinin kullanılmasıdır. Fintech bir kavram olarak 2010'ların sonlarında zirveye ulaşmıştır (Haddad, 2018). Fintech, yenilikçi ve güvenli finansal hizmetler sunarak yatırımcılar için daha fazla güvenlik ihtiyacını karşılamıştır. Fintech'in ortaya çıkmasının bir diğer nedeni, daha uygun maliyetli, hareketlilik ve daha hızlı bir tempo sağlayan finansal hizmetlere duyulan ihtiyaç olabilir (Anikina vd., 2016). FinTech'in ortaya çıkmasının birincil nedeni 2008 küresel finansal krizi olmuştur (Haddad, 2018). Küresel Finansal kriz, insanların finansal sisteme olan güvenini kaybettiği ve yatırımları konusunda kendilerine daha fazla güvence verecek bir şey aradıkları bir dönemdi. 2008 yılında yaşanan finansal krizin şiddeti, İslami Finansal sistemlerin finansal krizden çıkış aracı olarak ortaya çıkmasının yolunu açmıştır (Hussain, 2010).

Katılım bankacılığında finansal yönetim bilgi sistemi olarak bilinen Fintech, finansal hizmet sektörü için faydalı bir yenilik olduğunu kanıtlamış ve son on yılda çeşitli müşteri gruplarına ulaşarak finansal katılım düzeyini iyileştirmiştir. Fintech kavramı yeni olmasına rağmen İslami finans sektöründe şimdiden iz bırakmıştır. İslami Fintech'in gelişimi, İslami tüketiciler için İslami finans sektörü için daha büyük bir rekabet avantajının önünü açabilecek yenilikçi Şeriat uyumlu ürünler geliştirmenin yolunu açmıştır. İslami Fintech'in şeriat uyumu gereklilikleri nedeniyle geleneksel Fintech'ten farklı olduğunu vurgulamak önemlidir. Bununla birlikte, Fintech çözümünün ortaya çıkması, katılımcı bankacılığa altyapısını ve ürün tekliflerini geliştirmek için daha büyük fırsatlar sağlamıştır (Jamil & Seman, 2019). Bu nedenle, Fintech'in İslami finans sektöründe uygulanmasına ilişkin araştırmalar son yıllarda artış göstermiştir (Abojeib & Habib, 2019; Biancone vd., 2019; Jamil & Seman, 2019). Baber (2019), Fintech ve kitle fonlamanın Malezya ve Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki İslami bankalar arasında müşteriyi elde tutma üzerindeki katkısını

inceleyerek önemli bir katkı sağlamıştır. Malezya, İslami Finans Ülke Endeksi'nde en yüksek puanı aldığı için bu tür bir analiz için seçilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, fintech'in İslami finans ile olası entegrasyonunda İslami Fintech firmaları, evrensel olarak geçerli Şeriat standartlarına bağlı kalarak ve düzenleyici bir denetimden geçerek iş modellerinin Şeriat gereklilikleriyle uyumlu olmasını sağlamak için iyi bir girişimde bulunmuşlardı. Bununla birlikte, Şeriat uyumu İslami Fintech için geniş bir araştırma alanı olarak kalmıştır. Biancone ve ark. (2019), örneğin, kitle fonlaması ve Fintech firmalarının Şeriat uyumlu iş modellerini araştırmış ve Şeriat uyumlu kitle fonlamasının helal ürünlere yatırım yaptığı, yatırım riskini paylaştığı ve faiz talep ettiği sonucuna vardı. Biancone & Radwan (2019), Fintech tabanlı iş modellerinin Şeriat uyumlu olarak kabul edilmesi için faiz yasağının önemini daha da vurgulamıştır. Fintech ayrıca, projenin en başından itibaren müşteri ve yatırımcılar arasında doğrudan bir bağlantı oluşturarak katılım bankalarının daha şeffaf hale gelmesine olanak tanıdığından dolayı teşvik edilmelidir (Hasan ve diğerleri, 2020).

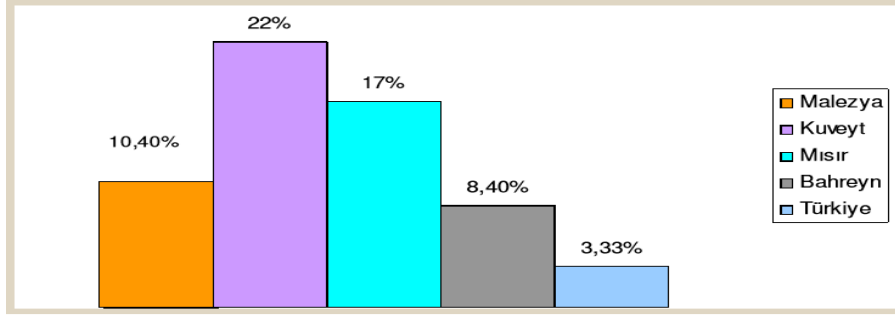
Bu çalışmamızda temel amaç, İslam finansmanının temellerinin ortaya konularak bu alanda görülen riskli ve problemlili konuların nasıl çözülebileceğine dair analiz ve değerlendirme yapmak ve bunların modern borçlanma ve kredi kullanımının dayandığı ilkelerin iktisadi açıdan analiz edilebildiğini göstermektir. Bu amaçla öncelikle, İslami finansman ve katılım bankacılığının dayanağını teşkil eden İslam ekonomisi disipliniyle ilgili sorunlar değerlendirilerek araştırma problemi yapılandırılmakta; İslami finansman ve katılım bankacılığının işleyiş şekli açıklanmakta ve en son sistemdeki yanlış uygulamalar ve idealden sapmalarla ilgili kritik yapılar geliştirilmeye yönelik önerilerin tespiti ile sonlandırılmaktadır.

2. İslam Ekonomisinde Temel Aktör: Katılım Bankaları

1980'li yıllardan itibaren Ortadoğu'dan Türkiye'ye fon transferi gerçekleştirmeye yönelik finansal hizmet sunan kuruluşların kurulmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye'de "Özel Finans Kurumları" (12.12.2005 tarihi itibarıyla adı "Katılım bankaları" şeklinde değiştirilmiştir) kurulmuştur. Türk finans sistemine 1980'li yıllarda giren Katılım bankaları yıllar itibarıyla gelişim göstermektedir (Özgür, 2007).

Katılım bankacılığının bankacılık sektörü içerisindeki payı ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Aşağıdaki şekil 1'den de görüleceği üzere bu alanda Türkiye katılım bankacılığında iyi bir konumda değildir.

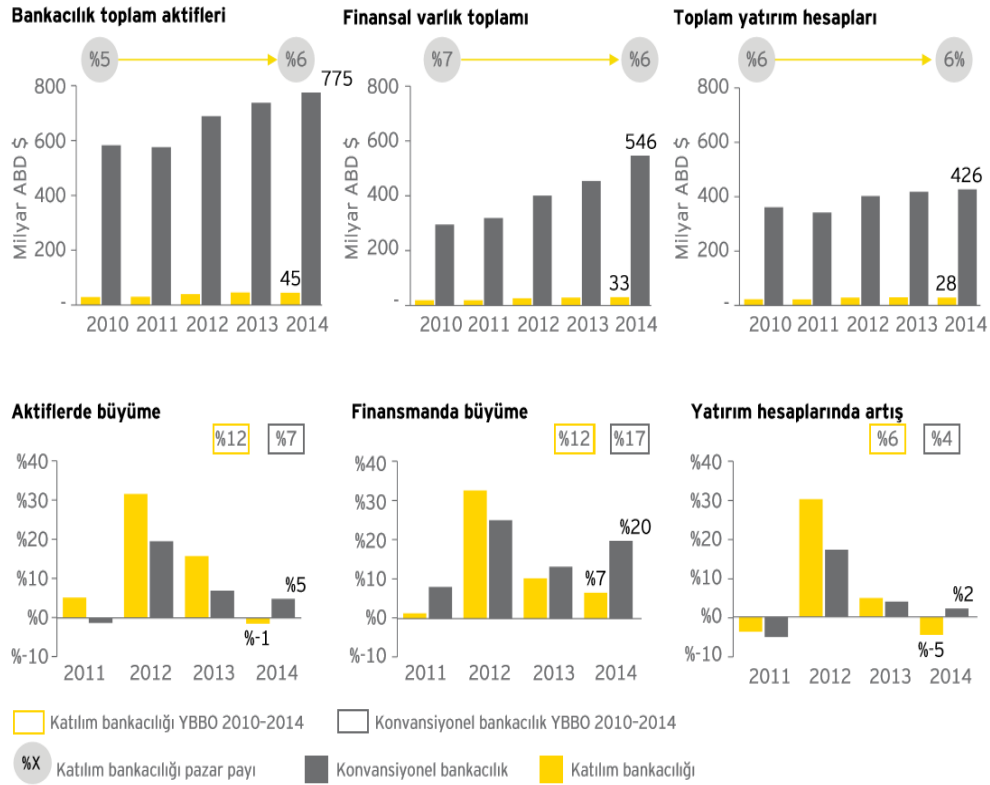

Şekil 2. Müslüman Ülkelerde Katılım Bankacılığının Sektör İçerisindeki Payı

Kaynak: Uyan, 2006:15 'den aktaran (Özgür, 2007, s. 45).

Türkiye katılım bankacılığı sektör içerisindeki payı itibariyle beklenen bir performans gösterememektedir. Şekil 2'den anlaşıldığı kadarıyla 2014'te bankacılık sektörü büyürken, katılım bankacılığı aktif toplamının düştüğü görülmektedir. 2010 yılında bankacılık toplam aktifleri %5 iken dört yıl içerisinde ancak %6 civarına varabilmişken finansal varlık toplamları ise 4 yıllık dönemde %7 den %6 civarına inerek gerileme göstermiştir. Toplam yatırım hesapları da bankacılık sektöründe 4 yıl içerisinde değişim göstermeyerek %4 olarak kalmıştır.

Şekil 3. Türkiye Katılım bankaları Sektörel Performansı

Kaynak: (EY, 2016)

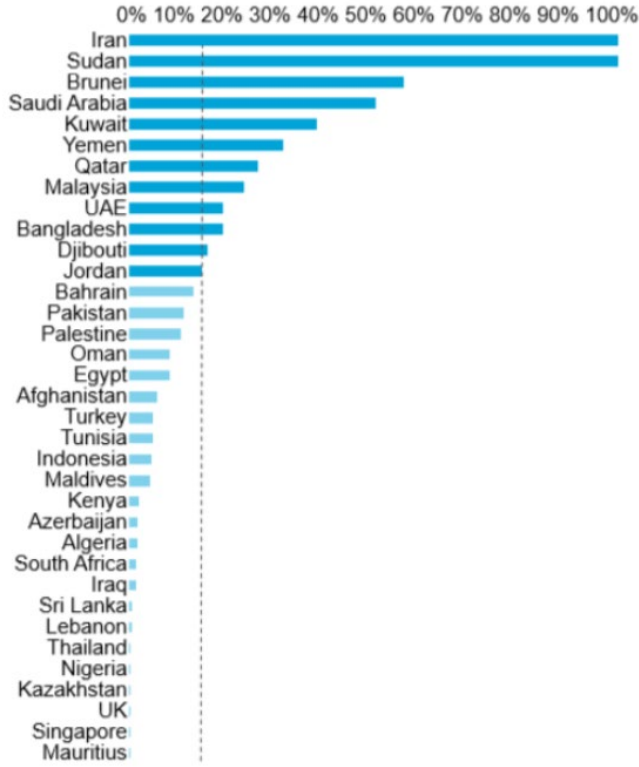
Yukarıdaki Şekil 3 ten anlaşıldığı üzere 2012 yılından sonraki birkaç yıl aktifler, finansman ve yatırım hesaplarında azalma olduğu anlaşılmaktadır. Bunda Bankasya'nın kapatılma sürecindeki gelişmeler ve darbe öncesi dönemdeki daralmaların etkili olabileceği söylenebilir. Ancak Şekil 4 ten anlaşıldığı üzere, 2020 ve 2021 yılı ilk aylarındaki performansın oldukça yüksek olduğu söylenebilmektedir. Toplanan fonda yüzde 10 civarında bir artış gözlemlenmesi ve net karda geçen yıl verilerinin iki katına yakın artış yakalanması da dikkat çekicidir.

	2021/Ocak	2020
1- TOPLANAN FONDA	9,4 ↑	9,3
2- KULLANDIRILAN FONDA	6,5 —	6,5
3- TOPLAM AKTİFTE	5,7 ↓	7,2
4- ÖZ VARLIKTA	7,2 ↑	4,6
5- NET KÂRDA	4,6 ↑	2,7

Şekil 4. Katılım Bankalarındaki Sektörel Paylarında Son Gelişim

Kaynak: <https://tkbb.org.tr/veri/sektormukayese>

Şekil 5'ten anlaşıldığı üzere, katılım bankalarının aktif büyüklüklerinin bankacılık sektörü içerisindeki büyüklüğü önem arz etmektedir. İslam ülkeleri bir sıralamaya alındığında Türkiye'nin en son sıralarda görülmesi bu anlamda sektörle ilgili doğru yapılandırma, alt yapı ve düzenlemelerin yapılması durumunda büyük rakamlara ulaşabileceği söylenebilir.

Şekil 5. Aktif Büyüklüklerine Göre İslâmi Bankaların Ülke Bazında Toplam Bankacılık Sisteminden Aldıkları Paylar (2016)

Kaynak: IFSB Stability Report 2017_ Chart 1.1.2 Global İslâmi bankacılık sektöründe aktif büyüklükleri itibariyle ülkeleri mercek altın (Atar, 2017)

Gerçek şudur ki, faizsiz bir ekonomi, toplumun bunun gereğine içten inandırılması ile başarılı olacaktır. İslam Bankacılığından gaye, halkın bütün tasarruflarının iktisadi hayata kanalize edilmesi ve riskin paylaşılmasıdır. İslam Bankacılığının başlangıç safhasında olduğu konusunda kimselerin şüphesi olmadığı bir gerçektir. “İslam Bankalarının esas fonksiyonu küçük tasarrufların ekonomiye kazandırılmasıdır. Prof.Dr.Ahmed En-Neccar`ın tahminlerine göre İslam ülkelerinde halkın umumiyetle ancak %10 ile %20`si tasarrufların götürüp bankalarda mevduat sahibi olmaktadır. Bu Bankalar, kısa vadeli yatırım ve ticaret yaparak, bilhassa İnşaat sektörü ile alakadar olarak, çevre şartlarına göre uygun kârlar sağlamışlardır” (Karagülle, s.50).

Ayrıca, faiz sistemi içerisinde faizsiz finansman sağlamaya çalışan kurumlar ve fonlarını değerlendirmek veya enflasyon karşısında değer kaybından korumak isteyenler şu veya bu şekilde sermayenin marjinal verimi ile faiz farklarını hesaplamaya ve dolayısıyla faizi veri olarak kabul etmek durumunda kalmakta olduklarını iddia etmektedirler. İslam dininin esasları belli olduğundan dolayı bu tür şeyler “zaruret” olarak kabul edilmediği için kendilerini mesuliyet altından çıkarmaz. Ancak, İslam ilkelerine uymayı kabul etmeyenler

için düşünülebilecek olan bu durum, Faizsiz Bankacılık veya Katılım Bankacılığı adı altında faaliyet göstermeye çalışan kurumları hem zor durumda bırakmakta ve hem de töhmet altına alarak faizden bir farkı olmadığı düşüncesiyle bir kısım tasarruf sahiplerinin fonlarını altın veya döviz cinsinden iddihar (gömüleme) şeklinde yastık altında tutmaya yöneltir ki bu da, hem piyasa ekonomisi ve hem de döviz kurları açısından ülke ekonomisi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurur. Böyle bir sonucun oluşmasında müşteri kaybetmek istemediğinden kendi zararına kâr payını bazen yüksek (genellikle piyasa faiz oranları seviyesinde) ilan eden finans kurumlarını hem sorumluluk altına koymakta hem de samimi Müslümanları kendilerinden uzaklaştırmaktadır.

Günümüzde bankaların yaptıkları işlevler, sadece faiz ile kredi vermek değildir. Onun yanında 20'den daha fazla işlem yapılmaktadır ve bunların çoğunun faizle ilgisi görülmemektedir. Mesela; paraların muhafazası, havale işlemleri, kambiyo işlemleri, bilgi satım, alım-satım işlemleri, ortaklık işlemleri, teminat mektubu verilmesi, polİçe ve diğere bonolar tanzim ve kabul etmek, kliring ve takas işlemlerinde aracı olmak, menkul eşya kiralaması işlemleri vs. gibi. İslam Bankacılığı, Müslümanların çeşitli ihtiyaçlarına hizmet verdiği için ve İslamiyet'in ana prensiplerinden ayrılmadıkları müddetçe kabul edilebilir ve gerekli bir hizmettir. Halen dünyada 37 tane Faizsiz Bankacılık yapan kurum mevcuttur. Bu bankaların sadece 5 tanesi Katılım bankaları adı altında Türkiye'de bulunmaktadır. Esas olarak bütün İslam bankalarının meşgul oldukları temelde 3 ana mevhum vardır. Bunlar; Mudârebe, Müşâreke ve Murâbaha' dan oluşmaktadır. Diğere araçlar ise bunların türevinden oluşmaktadır.

2.1. Mudarebe Sistemi

Arapça kökenli olan "Mudarebe" kelimesi, ortaklık ifade eden bir mevhumdur. Bu ortaklık türünde bir taraf parasını, diğere taraf ise emeğini koyarak bir ticari faaliyette ortaklık kurma amacını güderler. Kârın paylaşılması ise aralarındaki anlaşmaya göredir. Yalnız eğer para koyan taraf hiç kâr almayacak ise o zaman para ödöncü hükümlerine tabi tutulur. Bu sistemin uygulamasında sermaye kurumdan, proje ve işletme ise karşı taraftan olmak üzere bir ortaklık kurulur. Elde edilecek karın oranı ve paylaşımı aralarındaki anlaşma ile belirlendiğı gibi kurumun elde ettiğı kar ise kurumun giderleri çıkarıldıktan sonra mudiler arasında taksim olunur. İki taraf arasındaki ortaklık zarar ederse, zarar, parayı koyan tarafın sermayesinden karşılanır. Diğere taraf yani emeğini koyan taraf ise sadece sarf ettiğı zaman ve emeğı ile zarara katılır. Mudarebe denilen bu ortaklık türü bugünkü İslam Bankacılığında kullanılan yaygın bir usuldür. Venture kapitalisti (risk sermayesi=RS) geleneksel bankalardan ayıran üç faktör vardır. Birincisi, banka borç verme kararında, müracaatta bulunanın kredibilitesini baz alırken RS teklif edilen projenin potansiyel karlılığına dikkat etmektedir. Bu yüzden teminatları bulunmayan fakat ekonomik olarak umut veren bir projeye sahip bir girişimci, normal banka kredisi temin edemezken, RS elde edebilir. İkincisi, geleneksel bankalar verdikleri krediler üzerinden faiz kazanırken RS kardan pay almaktadır. Üçüncüsü, bankaların aksine, RS taahhüt ettiğı projelerin yürütülmesinde, çoğunlukla yer almaktadır. Bu kimi zaman idari know-how sunmak

şeklinde olmaktadır (Kuran, 1986:309' den aktaran (Özgür, 2007, s. 81)). Mudarebe usulü daha çok ticaretin finansmanında kullanılır. Bu ticaret dâhilî veya haricî olabilir. Teşebbüs sonucu elde edilen kâr daha önceden belirlenen oranlarda banka ile müşteri arasında paylaşılır. Kâr ve zararın nötr olması halinde banka sermayesini aynen geri alır. Bu durumda ne bankaya ne de müşteriye kâr düşer. Zarar halinde ise, bu zararı banka tazmin eder.

2.2. Müşareke Sistemi

Bu sistemde sermaye ortaklığı söz konusu olmaktadır. Sermayesi olan fakat daha fazlasına ihtiyacı olan müteşebbis, kurumdan sermaye katarak ortak olmasını ister, bilançosunu ve faaliyet alanı ile piyasa şartlarını inceleyen kurum karlı çıkılacağını düşünürse ortak olunur ve elde edilecek kar aralarındaki anlaşmaya göre belirlenir. Bu terim de Arapça olduğu halde İslam Hukuku ıstılahında pek rastlanılmaz. Ama İslam ekonomisi hakkındaki yazılarda kullanılmıştır. Müşareke de ortaklık manasının taşımakta olup, kendi içerisinde tarafların şirket sermayesi olacak maddi değere sahip olmaları açısından ikiye ayrılmıştır;

1--Şirket-i İnan: Her iki tarafın koyduğu sermaye miktarının farklı olması durumunda ortaya çıkan şirket türüdür.

2--Şirket-i Mufavaza: Eğer sermaye ve kar nispetin de tam bir eşitlik varsa bu şirketin ismi şirket-i mufavaza olur. Bu durumda tarafların sahip olduğu ve şirkete sermaye olarak koydukları maddi değerlerin tam eşit olması gerekir. Taraflar tam eşit bir şekilde bu tür ortaklığa başladıktan sonra birisinin mülkiyetindeki artış ortaklığı sona erdirir. Mesela birisine miras kalsa, bu miras şirkete sermaye olacak nitelikte olduğu için kişiler arası sermaye eşitliği bozulur ve ortaklık sona erer.

Uygulamadaki kolaylık sebebiyle şirket-i inan daha çok kullanıldığı için aslında Müşareke denildiğinde bu şirket akla gelir.

2.3. Murabaha Sistemi

Bu kelime de köken olarak Arapça olup, klasik İslam hukuku kitaplarında müstakil bir terim olarak yer almış değildir. Bu mefhum, satın alınan bir şeyin, üzerine kâr ilave edilerek satılmasını ifade eder. Diğer bir ifade ile murabaha, satın alma akdinin bir çeşididir ve kârına satış demektir. Bu satış türünün dışında kalan üç satış türü de vardır ki bunlar da şunlardır:

- Müsaveme (Bey' bi'l-müsâveme): Müsaveme pazarlık anlamına gelir, tarafların maliyet veya kar zikredilmeden pazarlık neticesinde bir fiyat üzerinde anlaşmalardır. Malın fiyatının alıcının takdirine bırakıldığı satıştır.
- Bey-i vedia (Bey' bi'l-vazâ): Zararına yapılan satış çeşididir.
- Bey-i tevliye (Bey' bit-tevliye): Maliyet fiyatına satış demektir.
- Bey' bi'l-İşrak: iki türün birleşmesidir, malın bir kısmının maliyetine bir kısmının kar ile satışı veya bir kısmının maliyetine bir kısmının zararına satışı gibi

Bu işlemlere İslam hukuk terminolojisinde "Emanet Usulü Satışlar" diye adlandırılmaktadır. Yani, satan kimse mesela Murabahada, o eşyanın kendisine kaç mal olduğunu belirtmekte ve bu miktara belli bir kâr oranı koyarak diğer bir kimseye satmaktadır. Bu normal bir satış çeşididir. Uygulamada vadeli satışlar için de kullanılmaktadır. Ayrıca bugün pratik hayatta satın alma yerine daha çok kiralama uygulamaları görülmektedir. Örneğimizde B bankasının mal satın alıp karını da ekleyerek A şahsına kiralaması gibi. Endüstrinin, ziraatın ve ticaretin kısa süreli finansmanları, İslami bankalarca ortaklık esaslarına göre karşılanacaktır. Bundan başka Katılım bankaları, diğer üretim araçlarını olduğu kadar, sermayeyi de çalıştıran endüstriyel istikrazları garanti altına alacak bir sistemi geliştirir. Bu garanti İslam ülkelerine yönelecek olan sermaye hareketlerini teşvik edecektir (Mennan,s.160). Katılım bankaları, genel finansal hizmetler gibi bankacılık dış hizmetleri görmesi yanında, dış bankacılık faaliyetleri ile de ekonomik kalkınmaya katılabilir. Ekonomik kalkınma sürecine bankalar, imkanlarından ufak bir kısmının hemen kazanç getirmeyen sosyal alanlara, örneğin eğitime yatırarak katılabilir. Bu konu sosyal açıdan önemlidir (Mennan, s.163). Beytü'l-mal, İslam'ın ilk dönemlerinde faiz kontrolü, kredi temini ve para çıkarma görevleri dışında, günümüzdeki Merkez Bankalarının bütün fonksiyonlarına uygun olarak kurulmuştur. İslami Merkez Bankası, Müslüman ülkelerin kalkınma ihtiyacını karşılamak için beytü'l-mal`in bütün fonksiyonlarını üzerine alabilir. İslam Hukukçuları İslam Merkez Bankasının faize başvurmadan çalışabileceğinden emindirler (Mennan, s.165). İslam ülkelerinde finansal kesimde güvensizlik ve istikrarsızlık baş gösterdiğinden bütün paralar çoğunlukla Avrupa bankalarına gitmektedir. Sadece Müslümanlara ait 14 Trilyon Dolarlık bir sermayenin yabancı bankalarda değerlendirildiği tahmin edilmiştir. Halbuki, bu ve benzeri sermayeler, çoğu Müslüman ülkelerin ekonomik sıkıntılardan kurtulması ve kalkınması için kullanılabilir. Bu nedenle, bunlardan yararlanmanın yollarını Katılım bankaları araştırmalı ve güven ortamını sağlayacak gerekli girişimlerde bulunmalıdırlar.

3. Katılım bankaları Tarafından Sunulan Hizmetler

Katılım bankaları klasik bankaların işlevlerinin çoğunu yerine getirmektedirler. Aşağıda kısaca bunlardan bahsedilmektedir:

3.1. Yatırım Hesabı

Yatırım hesabı, mevduat bankalarındaki vadeli mevduatın karşılığı olarak bilinmektedir. Tasarruf yatırımı şeklinde de anlaşılabilir. Mevduat sahipleri bu hesaba "yatırım amacıyla" fon yatırır ve normal bankalarda "faiz" beklerlerken katılım bankacılığında karşılığında "kar" beklemektedirler. Yani hesap sahipleri yatırım hesabı neticesinde riba olarak bilinen faiz değil paranın işletilmesi sonucunda elde edilen kardan pay almaktadırlar (Berberoğlu, 2004, s. 20)

3.2. Finansal Kiralama (Leasing)

Mal ve hizmet üretiminde kullanılacak makine ve teçhizatın, mülkiyeti Faizsiz Finans kurumuna ait olmak üzere işletmelere kiralanması yöntemi olarak özetlenebilir. Yapılacak

bir anlaşma ile sözleşmenin bitiminde mülkiyetin kiracıya devri de mümkün olabilmektedir. İcara, leasing uygulamalarına çok benzemekle birlikte, kiraya verilen malın kullanılması şartını öne sürmesi bakımından farklılık arz etmektedir (Weston, 1993: 87' dan aktaran (Özgür, 2007, s. 64)). Ancak ekonomik açıdan faizsiz bankaların icara uygulamalarının, İslam ülkeleri dahil dünyanın dört bir yanında uzun zamandır mevcut olan leasing işletmelerinin faizli ve risksiz faaliyetlerinden farklı olmadığı da ileri sürülmektedir (Kuran, 1993:310' dan aktaran (Özgür, 2007, s. 64)). İcara ve iktina diye adlandırılan bir yöntemde; faizsiz banka makine aygıt gayrimenkul gibi bir malı belirli bir dönem için kiraya vermektedir. Kiracı bu dönem içinde kira ile birlikte malın mülkiyetini kazandıran taksitleri de ödemektedir. Kira süresi sonunda malın mülkiyeti kiracıya geçmektedir. Bu yöntemle faizsiz banka riski en az düzeye indirerek yeterli bir kâr marjı sağlama imkânı elde etmektedir (Takan, 2002:14' dan aktaran (Özgür, 2007, s. 65)).

3.3. Bankacılık Hizmetleri

Bunlar da müşteriler adına çek ve senet tahsili, havale (özel cari hesap sahiplerine) teminat mektubu ve çek verme, ithalat ve ihracat ile ilgili her türlü bankacılık muamelelerini içermektedir.

3.4. Fon Toplama Hizmetleri

Özel projelerin finansmanı için ve münhasıran o işe tahsis edilmek üzere müstakil hesaplarda fon toplama işlemi olarak özetlenebilir. Faizsiz Finans Kurumları, katılım esası ile topladığı bu fonları, tahsis edeceği projelerde asgari risk ve azami karlılığı daima göz önünde bulundurarak hareket ederler.

4. Katılım bankalarında Kullanılan Yeni Araçlar

Faizsiz Finans Kurumlarının mudileri çoğaldığı gibi bunların kullandıkları faizsiz sisteme uygun olan hizmet araçları da git gide artmakta ve gelişmektedir. Özellikle ülkemizde yeni olan faizsiz sistem için kullanılmaya başlanılan finansal yöntemler aşağıdaki gibi özetlenebilir.

4.1. Selem Akdi

Selem, satıcının önceden kararlaştırılan bir tarihte tedarik edeceği, belirli varlıkları satın almak için finansal kuruluşun peşin ödeme yaptığı bir vadeli finansman işlemidir. Fiyatın peşin ödenmesi karşılığında verilen, kendi içinde para niteliğinde olmamalıdır. Peşin ödeme için, sözleşme tarafları, belirli miktar ve kalitede malların tedariki için ileri bir tarih belirler. Selem, bir tür borç olarak değerlendirilebilir, çünkü Selem sözleşmesinin amacı, satıcının üzerinde anlaşılan gelecek tarihe kadar, önceden fiyatı önceden ödenmiş olan malı teslim etme yükümlülüğüdür. Şeriatın satıcının mülkiyetinde olmayan bir malın satışına izin vermeyen genel prensibine rağmen Selem'in müsaadesi konusunda Müslüman hukukçular arasında fikir birliği vardır, çünkü sözleşmenin amacı malların peşin ödenen bedelin karşılığını temin etmektir. Tıpkı bedelin malların peşin alınması için ödenen tazminat olması gibi. Alıcının satış anında satış bedelinin tamamını satıcıya ödemiş olması

durumunda işlem Selem olarak kabul edilir. Selem'in amacı, satıcının ilk etapta işleme girmesinden beklediği likiditeye sahip olmasını sağlayan bir mekanizma sağlamaktır. Müslüman hukukçular, satın alma bedelinin tam olarak ödenmesinin Selem'in varlığının temel şartı olduğu konusunda hemfikirdirler.

Selem sözleşmesi var olmayan bir varlığın teslimatı ile ilgilendiğinden, Şeriat, tüm tarafların haklarının korunmasını sağlamak için katı kurallara uyulması gerektiğini vurgulamaktadır. Aslında, bir anlaşmazlığa yol açabilecek hiçbir belirsizlik bırakmadan, malın kalitesinin tam olarak belirtilmesi gerekir. Bu konudaki tüm olası ayrıntılar açıkça belirtilmelidir. Selem, yalnızca niteliği ve miktarı tam olarak belirlenebilen mallarda yapılabilir. Emtia, teslimat sırasında genellikle piyasada bulunmalıdır. Aynı türe ait olarak kategorize edilebilecek tüm mallar da Selem konusu olabilir. Ancak selem aynı mallar arasında yer alamaz. Ayrıca, malların teslimat zamanı ve yeri tam olarak ve malların kalitesi ve miktarı açıkça belirtilmelidir. Malların özellikleri, özellikle fiyatta değişikliklere neden olabilecek tüm bu özellikleri kapsamalıdır. İslam Bankası, Selem yoluyla bir emtia satın aldıktan sonra, aynı teslim tarihi için paralel bir Selem sözleşmesi ile satabilir. Paralel işlemde Selem'in süresinin daha kısa olması, fiyat ilk işlemin fiyatından biraz daha yüksek olabilir ve iki fiyat arasındaki fark, kurumun kazandığı kar olacaktır. Genelde Selem kontratının süresi ne kadar kısaysa, fiyat o kadar yüksek ve kar o kadar fazla olur. Kaynakları belirtelim

4.2. Üretim Ünitelerine İştirak Yöntemi

Sermayeyi, üreticiyi, know-how` ve emeği bir araya getirme prensibine dayanan bu yöntemde belirli bir üretim ve satış döneminden sonra kâr, önceden belirlenmiş oranlarda ortaklar arasında bölüşülmektedir. Bu ürün, kontrollü finansman ile fiyatları düşürerek, daha yüksek kazanç sağlarken, Katılım bankalarının performansını arttırarak, ülkenin sınıai üretimine ivme verecektir. Bu sistemdeki Özel Finans Kurumları, şirketler için şirket bankacılığı yapma imkanına sahip olacaktır.

4.3. İstisna Muameleleri Yöntemi

Bu yöntem ise, şartname veya sipariş ile yapılan bir mal iktisabı kontratıdır. Para genelde peşin ödenir, malın üretim ve tahsilatı daha ileri bir tarihte yapılmaktadır. Bununla beraber, çifte faturayı önlemek için danışmanların talebi üzerine Hazinesinin veya T.C. Merkez Bankası'nın izni gerekmektedir. İstisna, gelecekte üretilecek veya inşa edilecek özellikleri saptanmış bir malın fiyatının başta belirlenerek satın alınması işlemidir. Selem'den farklı yönü, malın ve bedelin gelecekte verilmesini içermesidir. Selem'de bedel işin başında ödenmekte, mal ise ileri bir tarihte teslim alınmaktadır (Zarqa, 1997:232-233' dan aktaran (Özgür, 2007, s. 66)).

4.4. Yatırım Fonları Oluşturulması Yöntemi

Orta gelirli iştirakçilerin kısa vadeli tasarruflarını değerlendirmeyi hedefleyen bu yöntemle, seçilmiş hisse senetleriyle İslami usuller doğrultusunda hem İMBK`de hem de küresel pazarlarda hisse senedi işlemleri yapmak mümkün olabilecektir. Yine müşteriler

adına günlük veya haftalık spot mutabakat ile para piyasası faaliyetleri ve döviz işlemleri gerçekleştirilebilir.

4.5. Yapılandırılmış Finans ve Sendikasyonlar Oluşturulması Yöntemi

OECD ve IKÖ ülkelerinde sınır ötesi ticaret, emtia finansmanı, aktifle desteklenen finansman ve finansal kiralama ile proje finansmanı ve ihracat öncesi finansmanlar sağlanmaktadır. Bu vesile ile hem yerli hem de ulusal şirketler ile en karmaşık finansman ihtiyaçları karşılanacak ve bu finansman, faizsiz sistem kuralları uyarınca yapılandırılabilir.

4.6. Kişisel Finansman Yöntemi Olarak Karz-ı Hasen

Bir tür faizden bağımsız kredi olarak da anlaşılan kişisel finansman projesinden, taşıt ve konut ihtiyacı olanlara peşin alınarak vadeli satış mukavelesi yapılması ve ayrıca geliri sınırlı olan guruplardan, doktor ve avukatlara, tamir atölyesi açmak isteyenlerden ev hanımlarına kadar çok geniş bir kitlenin faydalanması hedeflenmektedir.

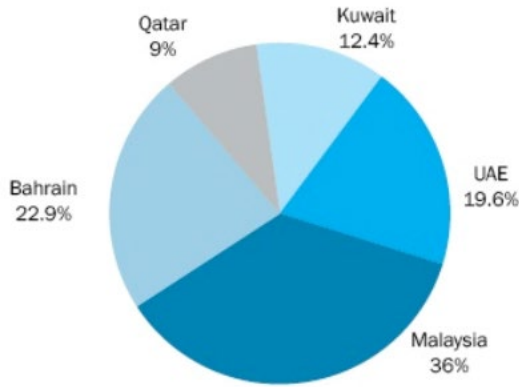
4.7. Kurumsal Finansman Yöntemi Olarak Kira Sertifikası ve tahvil (Sukuk)

Sukuk, İslami finans ilkelerine uygun getiri sağlayacak şekilde yapılandırılmış İslami tahvillerdir. Sürdürülebilir Sukuk, gelirleri yalnızca uygun sürdürülebilirlik projelerini finanse etmek için kullanılan varlığa dayalı finansal enstrümanlardır. İslami Finans ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki uyum, her iki taraftaki aktörlerin artan ilgisini çekmektedir. Bu sinerjinin potansiyelinden yararlanmak için UNDP'nin IICPSD, İslami Kalkınma Bankası (IsDB) ile iş birliği içinde Küresel İslami Finans ve Etki Yatırım Platformu'nu (GIFIIP) kurmuştur. GIFIIP, 2016 yılından bu yana SKH uygulaması için Sürdürülebilir ve Yeşil Sukuk gibi İslami finans destekli yenilikçi finansman araçlarını teşvik etmektedir. Platform, yenilikçi finansman araçları konusunda farkındalık yaratmak için Türkiye'de farklı paydaşlarla toplantı ve çalıştaylar düzenlemektedir. Zorlu Enerji'nin ülkenin ilk Sürdürülebilir Sukukunu ihracı olarak Türkiye'de ilk Sürdürülebilir Sukuk ihracının Haziran 2020'de gerçekleştiği bilinmektedir. Şirket, 450 milyon TL'lik Sukuk Programı kapsamında sürdürülebilir bir sukuk çerçevesi yayınlamıştır. Programın içindeki ilk ihracı 3 Haziran 2020 tarihinde 50 milyon TL tutarında gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir sukuk ihracı Zorlu Enerji adına Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) tarafından düzenlenmiştir. Şirketin çerçevesi, Uluslararası Sermaye Piyasaları Birliği (ICMA) tarafından yayınlanan Yeşil Tahvil İlkelerine (GBP) uygun olarak hazırlanmıştır. Çerçeve, Sukuk gelirlerinin kullanılabilceği uygun proje alanlarını tanımlar. Proje uygunluğu, Türkiye'nin kalkınma öncelikleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) ihtiyaçları doğrultusunda belirlendi. Uygun proje alanları şunları içermektedir:

- Yenilenebilir enerji,
- Sürdürülebilir enerji arzı,
- Sürdürülebilir altyapı ve

- Temiz ulaşım.

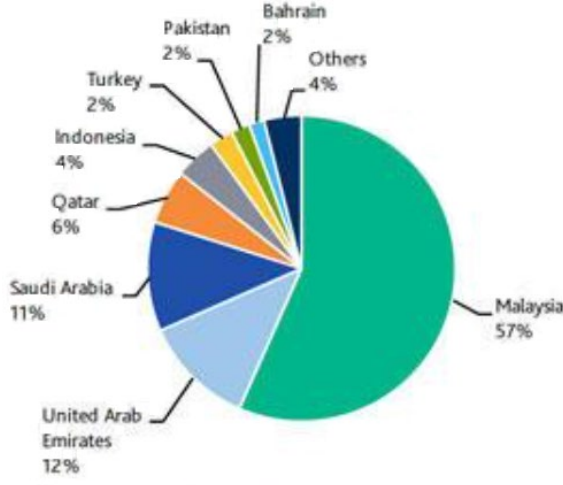
Bu ihracın pazardaki işlemleri, Türkiye pazarında sürdürülebilir ve yeşil sukuk ürünlerinin geliştirilmesi için potansiyel bulunduğu işaret etmektedir. GIFIIP, faaliyetlerinin Türkiye pazarında yeşil/sürdürülebilir sukuk konusunda farkındalığı ve ilgiyi artırdığını görmektedir. Bu, Platformun piyasadaki farklı yatırımcılar, şirketler ve paydaşlar arasında sürdürülebilir İslami finans destekli ürün ve çözümler konusunda bilgilendirme ve farkındalığı artırma rolünün geçerliliğini göstermektedir. GIFIIP, yenilikçi finansman modelleri rolünde bilinçlendirme faaliyetlerine devam edeceği söylenebilir.

Şekil 6. Sukuk ile Elde Edilen Fonlarda Ülke Sıralaması

Kaynak: <http://www.islamicfinancenews.com/authors/global-investment-house> (2008)

Yukarıdaki Şekil 3'den de anlaşılacağı üzere sukuk piyasasında 2008 yılında Türkiye henüz sıralamaya bile alınacak düzeyde değildi. Ancak sukuk sigortası sektöründe aşağıdaki şekil 4'den anlaşılacağı üzere 2014 yılından sonra küçük de olsa kayda değer gelişmeler yaşandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 7. Sukuk Piyasasında Ülke Payları

Kaynak: (Cafariello, 2014)

4.8. Risk Sermayesi Yöntemi:

Bu yöntemde, patent veya fikir hakkı doğurabilecek nitelikteki bir projesi ve birikimi olup, istikbal vadeden fakat sermayesi olmayan müteşebbis veya bilim adamlarının finanse edilmesi yöntemidir. Bu yöntemde eser değeri veya kar oranı yapılan anlaşmaya göre gerçekleşmektedir. Bu sayede araştırma ve geliştirme teşvik edildiği gibi değerli proje ve müteşebbislerin topluma yararlı hale getirilmesi sağlanmaktadır. Zamanlama, programlama, raporlama, acil eylem gurupları ve stratejik planlama, operasyon uygulama, piyasa araştırması ve müşteri temsilciliği gibi yukarıda özet olarak incelenen kavramlar, bu vesile ile faizsiz finans kurumlarında anlamını bulmaktadır. 2019 yılı için uluslararası danışmanlık firmaları tarafından yapılan beklenti hesabına göre, Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde katılım bankacılığı 1,8 Trilyon Dolarlık bir hacme ulaşacaktır. Bu da katılım bankacılığının gelecekte çok daha büyük fonları yöneteceği ve dolayısıyla reel ve finansal piyasada en temel aktörlerden birisi haline gelebileceğinin göstergesi olarak yorumlanabilir (EY, 2015, s. 24).

Sonuç

Katılım bankalarının yukarıda detaylı bir şekilde gösterilen faaliyetleri ve yararlarına karşın, ekonomik sistem içerisinde neden oldukları zarar veya olumsuz etkileri henüz tespit edilememiştir. Banka sisteminden kaçan fonların ekonomiye kazandırılmasını sağlamak noktasında büyük yarar sağladığı şüphesizdir. Ayrıca, bu fonların bu tür müesseselere kaymasındaki esas saik irdelendiğinde en önemli sebebin faizden kaçınmak olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Katılım bankalarının ne derece faizden uzak durduklarının veya Katılım bankaları işlevlerinin faizden ne kadar soyutlandığının iyice incelenmesi, bu kurumların daha iyi tanınması ve bu uygulamaların özellikle parasına faiz bulaştırmak istemeyen samimi Müslümanlar açısından suiistimallere yol açmaması

açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenlerden dolayı Katılım bankaları tarafından özellikle konut ve taşıt kredisi olarak adlandırılabilen çeşitli finansman yöntemlerinin faiz işleminden farklı olup olmadığı ortaya konulmalıdır.

Bir kredi işleminin faiz ile bağlantısının kurulabilmesi için bazı ayırıcı özelliklerinin bulunması gerekir:

1. Başkasına ait aynı veya nakdi bir değer,
2. Değerin bir başkasına kullandırılması,
3. Bu kullandırma için bir anlaşmanın yapılması,
4. Kullandırmanın belirli bir bedel karşılığında olması,
5. Kullandırmanın bir taraftan azaltıp diğerinde artışa yol açması.

Önerimiz, gerçek yatırım ve üretim sektörünün katılım bankaları ile dinamik ilişkiler geliştirmesi ve gerektiğinde katılım bankalarının belirli alanlarda şirketler veya ortaklar kurarak şirketler aracılığıyla fiilen inovasyon ve üretim yapabilmesidir. Özellikle yenilikçi kitle fonlaması mekanizmalarının katılım bankalarınca daha yaygın ve kolay bir şekilde uygulanabilmesi için fintech programlarından yararlanmak gerekir. Böylelikle katılım bankaları ana finansman işlevlerini sürdürürken, bazı reel alanlarda da şeffaf bir şekilde faaliyet gösterebilirler. Tabii ki katılım bankaları doğrudan iş organizasyonları yapabilir ve yapabilir. Buradaki niyetimiz daha çok Ar-Ge çalışmaları ile ilgilidir. Çünkü yenilik ve özgünlük olmadan küresel bir pazar haline gelen dünyada yer almak ve gelişmek zorlaşmıştır. Dolayısıyla bu alanda fikir ve buluşlara yatırım yapan veya yatırım alanlarını genişleten katılım bankaları önünü açacaktır. Bunu yapmamak, birçok Müslümanın katılım bankacılığına katılmamasına veya daha az çıkarıcı olmasına neden olacaktır (Keleş, 2020).

Bu yukarıda sayılan özellikler incelendiğinde, yapılan anlaşmanın niteliği dışında diğer özellikleri ile Katılım bankalarının yaptığı kredi işleminin diğer yönleriyle banka işleminden pek bir farkı görülmemektedir. Öncelikle şeffaflık ve etkinliğin ilgili paydaşlar nezdinde sağlanabilmesi ve algının iyileştirilmesi gerekir. Faizsiz Finans Kurumlarının İslami değerlerle tam olarak barışık olması ve akıllı YBS uygulamalarıyla şeffaflık ve etkinliğin arttırılması gerekliliği açısından BDDK tarafından yeni bir düzenleme yapılması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Mudilerin mevduatlarının gerçekten İslami esaslara göre yönetildiği hangi tür yöntemle nerelerde yatırımlarının değerlendirildiğinin çevrimiçin internet ile ilişkilendirilmiş YBS uygulamalarından yararlanabilmeleri sağlanmalıdır. Bu nedenle, örneğin, mudilerin paralarıyla katılım bankalarına ortak olması ve bütün risklerini üstlenmesiyle taşıt ve konut mubayaasında kullanılacak paraların müteşebbis sıfatıyla vadeli satış veya kiralama yapılması durumunda faiz işleminden arındırmak mümkün olmaktadır. Fakat bu durumda şirket muhtevası klasik katılım bankaları olmaktan çıkacağı için bu konuda detaylı incelemeye yapılmasına ve gerekirse kurumsal yapıda düzenlemelere ihtiyaç olduğu gibi, Katılım bankalarının kendilerine samimi duygularla para yatırımlara verdikleri kâr payında faiz kalıntısı bırakmamaya gayret etmeleri gerekir.

İslami Fintech, endüstrinin tüm yönlerini bozma potansiyeline, küresel Fintech ekosisteminin büyümesini yansıtmaya ve iş ve tüketici finansmanının Şeriat uyumlu doğasını geliştirme potansiyeline sahiptir. İslami Fintech'in büyümesi, verimli bir değer zinciri oluşturan TUBITAK ve kalkınma ajansları gibi kamu projeleri teşvikleri ve girişimleri, yeni başlayanlar ve müşteriler tarafından yönlendirilmektedir. Hükümet çabaları, İslami Fintech ekosisteminin geliştirilmesinde hayati bir rol oynayabilir. Dubai Uluslararası Finans Merkezi (BAE), Malezya Dijital Ekonomi İş birliği (Malezya), Bahreyn Fintech Körfezi (Bahreyn), Türkiye Katılım Bankaları Birliği (İstanbul) ve Finansal Hizmetler Otoritesi (Endonezya) sektör için umut verici bir ışık sağlamaktadır. Ayrıca, Müslüman tüketiciler arasında gelecekte artması beklenen dijital teknoloji tabanlı ürün tekliflerine yönelik bir talep artmaktadır. Böyle bir küresel ekosistemde, İslami Fintech, endüstrinin rekabet gücünü ve ürün tekliflerini iyileştirebilecek küresel pazar için Şeriat uyumlu ürünlerin yaygınlaşmasını sağlamak için birçok potansiyele sahiptir. Ancak İslami fintech'in büyümesi, ilgili düzenleyici kurumlar tarafından uygun Şeriat standartlarının geliştirilmesini ve Müslümanların bu uygulamaları benimsemelerini gerektirecektir.

Yukarıda yapılan değerlendirmelerden, İslami bankacılık ve finansmanın acil eylem gerektiren bazı iç zorluklarla karşı karşıya olduğu sonucuna varılabilir. Dış zorluklarla yüzleşmek endüstri oyuncularının kapasitesinin ötesinde olabilirken, İslami bankaların hem ürünler hem de Şeriat kontrolü için Şeriat yönetişimini akıllı ve web tabanlı fintech YBS uygulamalarıyla yürürlüğe sokarak karşı karşıya kalabilecekleri iç zorluklarını görmezden gelmek veya görmezden gelmek için hiçbir bahanesi yoktur. İslami finansal araçların doğası, İslami bankaların sadece müşterilerinin geleneksel ticari kredi riskiyle değil, aynı zamanda enstrümanlarla ilişkili diğer risklerle ve paydaşların yanlış/yanlı/yönlendirilmiş algısıyla da karşı karşıya olduğunu ima etmektedir. Finansal sözleşmelerin Şeri usullere uygun olarak yeniden tasarımı ve tüm süreçlerin YBS ortamlarında paydaşlara şeffaf bir şekilde takip ve izleme yetkilerinin verilmesi yoluyla bu tür birkaç risk makul bir şekilde ele alınabilir. Müşterinin ticari kredi riskine gelince, İslami bankalar aşağıdaki eylemle bunu azaltabilir:

- (1) Yenilikçi teminat düzenlemeleri, üçüncü şahıs garantileri ve uzmanlaşmış kurumlar tarafından müşterilerin kredi not sistemi uygulamaları,
- (2) Mevcut İslami düzene uygun bir finansal araç seçimi,
- (3) İslami finansal ürünlerin akıllı YBS uygulamaları üzerinden şeffaf bir şekilde fiyatlandırılması,
- (4) Fintech bilgi sistemlerinden olabildiğince yararlanılması.
- (5) Katılım araçlarının daha fazla kitle fonlaması araçlarıyla iç içe getirilerek sermayenin borç verilmesinden garantili para kazanılma olanaklarının olabildiğince zorlaştırılması.

Kaynakça

- Abojeib, M., & Habib, F. (2019). Blockchain for Islamic Social Responsibility Institutions. In *Fintech as a Disruptive Technology for Financial Institutions* (pp. 221-240). IGI Global.
- Abozaid, A. (2004). *Fiqh Al-Riba*. Beyrut: Al-Risalah Yayınevi.
- Ahmad, Z. (2003). Riba Teorisi. *AüüFD Cilt XLIV*, Çev: Ali Rıza Gül, 453-465.
- Aggarwal, R. ve Yousef, T. (1999), "İslami bankalar ve yatırım finansmanı", *Para, Kredi ve Bankacılık Dergisi*, Cilt. 32 No. 1, sayfa 93-120. Ansari, M. (1994). Islamic Perspectives on Sustainable Development. *The American Journal of Islamic Studies*, 394-402.
- Anikina, I.D., Gukova, V.A., Golodova, A.A., Chekalkina, A.A. 2016. Methodological Aspects of Prioritization of Financial Tools for Stimulation of Innovative Activities.
- Aström, Z. H. (2011). Paradigm Shift for Sustainable Development: The Contribution of Islamic Economics. *Journal of Economic and Social Studies*, 73-84.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), 1029-1062. doi:http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1079
- Baber, H. (2019). Fintech, Crowdfunding and Customer Retention in Islamic Banks. *Vision*, 1-19. https://doi.org/10.1177/0972262919869765
- Berberoğlu, H. (2004). *Faizsiz Bankacılık Nakit Yönetimi*. Basılmamış Doktora Tezi.
- Biancone, P. P., Secinaro, S., & Kamal, M. (2019). Crowdfunding and Fintech: business model sharia-compliant. *European Journal of Islamic Finance*, 12.
- Büyükakın, F., & Önyılmaz, O. (2012). Faizsiz Finansman Bonusu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları. *Marmara Üniversitesi Açık Arşiv Sistemi*, 1-15.
- Cafariello, J. (2014). Sukuk: How to Invest in Islamic Bonds. *Wealth Daily*: http://www.wealthdaily.com/articles/sukuk-how-to-invest-in-islamic-bonds/5348 adresinden alınmıştır
- Çayıroğlu, Y. (2014). İslâm İktisadının karakteristik özellikleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 149-183.
- Dridi, J. and Hasan, M. (2010), "Have Islamic banks been impacted differently than conventional banks during the recent global crisis?", *IMF Working Paper*, No. WP/10/201, International Monetary Fund, Washington, DC.
- El-Gamal, MA (2006), *Islamic Finance: Law, Economics and Practice*, Cambridge, New York, NY.
- Ergec, EH ve Arslan, BG (2013), "Faiz oranlarının İslami ve konvansiyonel bankalar üzerindeki etkisi: Türkiye örneği", *Applied Economics*, Cilt. 45 No. 17, s. 2381-2388.

- EY. (2015). World Islamic Banking Competitiveness Report (2014–15 Participation Banking 2.0). Washington: Ernst Young, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_İslami_Bankacilik_Rekabet_Raporu_2015/\\$FILE/EY.IslamicBankingReport.2015\(EN\).pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Global_İslami_Bankacilik_Rekabet_Raporu_2015/$FILE/EY.IslamicBankingReport.2015(EN).pdf).
- EY. (2016). Dünya Katılım Bankacılığı Rekabet Raporu 2016. İstanbul: Ernst Young, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_İslami_Bankacilik/\\$FILE/EY_IBCR_2016.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_İslami_Bankacilik/$FILE/EY_IBCR_2016.pdf).
- Haddad, C., Hornuf, L. 2019. The emergence of the global fintech market: economic and technological determinants. *Small Bus Econ* 53, 81-105.
- Hamoudi, HA (2007), "Hukuksal şizofreni: İslami finansta biçim ve işlev üzerine", *Chicago Journal of International Law*, Cilt. 7 No. 2, s. 605-622.
- Hasan, R., Hassan, M. K. and Aliyu, S. (2020). Fintech, Blockchain and Islamic Finance: Literature Review and Research Agenda. *IJIEF: International Journal of Islamic Economics and Finance*, 3(1), 75-94. DOI: <https://doi.org/10.18196/ijief.2122>
- İsmail Özsoy, B. G. (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 187-204.
- Jamil, N. N., & Seman, J. A. (2019). The Impact of Fintech On The Sustainability Of Islamic Accounting And Finance Education In Malaysia. *Journal of Islamic, Social, Economics and Development*, 4(17), 74–88.
- Jha, Y. (2013). Examining the Meta-Principles of Modern Economics and their Implications for Islamic Banking and Finance. *Islamic Sciences*, Vol. 11, 169-181.
- Keles, Y . (2020). Katılım Bankacılığı: Yapı, Uygulama ve Yasa Bağlamında Temel Sorunlar . *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* , 6 (3) , 357-388 . DOI: [10.25272/ijisef.707169](https://doi.org/10.25272/ijisef.707169)
- Khan, M. F. (2013). Theorizing Islamic Economics: Search for a Framework for Islamic Economic Analysis. *Islamic Econ.*, Vol. 26 No. 1, 203-236.
- Koehler, B. (2011). The Economist Mohammed Ibn Abdullah (570 – 632). *Economic Affairs*, 109-114.
- Malik M. S., Malik A. and Mustafa W. (2011) Controversies that make Islamic banking controversial: An analysis of issues and challenges, *American Journal of Social And Management Sciences* ISSN Print: 2156-1540, ISSN Online: 2151-1559, doi:10.5251/ajsms.2011.2.1.41.4, ScienceHuβ, <http://www.scihub.org/AJSMS>
- Marsuki, M. Z. (2009). Religious Agendas Towards Sustainable Development: An Islamic Perspective. *Malaysian Journal of Science and Technology Studies*, 22-39.

- Mills, P. and Presley, J. (1999), *Islamic Finance: Theory and Practice*, Macmillan, London, United Kingdom.
- Nakvi, N. H. (1985). *Ekonomi ve Ahlak*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nienhaus, V. (2013). Method and Substance of Islamic Economics: Moving Where? *Islamic Economics*, 169-202.
- Özeroğlu, A. İ. (2014). Sukuk Ve Türkiye’de Sukukun Uygulanabilirliğinin Değerlendirilmesi . *Tarih Okulu Dergisi* , 751-772.
- Özgür, E. (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği Ve Mevduat Bankaları İle Rekabet Edebilirliği*. Afyonkarahisar: Basılmamış Doktora Tezi.
- Sarac, M. ve Zeren, F. (2015), "İslami banka faizlerinin geleneksel banka faiz oranlarına bağımlılığı: Türkiye'den daha fazla kanıt", *Applied Economics*, Cilt. 47 No. 7, s. 669-679.
- Shittu, A. B. (2014). The Qur'anic worldview: A springboard for cultural reform. *Intellectual Discourse*, 239-242.
- TCMB. (2011 Mayıs). *Finansal İstikrar Raporu* . Ankara: TCMB.
- Yakar, S., Kandır, S. Y., & Önal, Y. B. (2013). Yeni Bir Finansman Aracı Olarak “Sukuk-Kira Sertifikası” ve Vergisel Boyutunun İncelenmesi . *Bankacılar Dergisi*, 72-92.
- Zaman, A. (2012). Crisis in Islamic Economics: Diagnosis and Prescriptions. *Islamic Econ*, n., Vol. 25 No. 1, 143-166.